

מסגרות לימוד

'חינוך לשוני בחברה רב-תרבותית' - תוכנית ללימודי תואר שני במכללת לוינסקי לחינוך

אילנה אלקד-להמן

תוכנית הנובעת מייחודה של החברה הישראלית

במכללת לוינסקי שבתל אביב מתקיימים לימודים בשלוש תוכניות שונות לתואר השני בחינוך (M.Ed), בראשותו של פרופסור מרדכי מירון: חינוך מוזיקלי; הוראה-למידה; ובארבע השנים האחרונות - תוכנית לימודים ייחודית ללימודי תואר שני בחינוך לשוני בחברה רב-תרבותית. תוכנית זו אושרה על ידי המועצה להשכלה גבוהה, מוכרת על ידי משרד החינוך, וכבר העמידה שלושה מחזורי בוגרים.

הלימודים בה מיועדים למורים בעלי תואר ראשון שרכשו ניסיון בעבודה חינוכית ומעוניינים להרחיב ולהעמיק את הידע ואת ההבנה שלהם בתחום שלמדו לתואר הראשון, באמצעות לימודים אקדמיים שיאפשרו להם התפתחות אישית וקידום מקצועי. התוכנית לחינוך לשוני בחברה רב-תרבותית היא תוכנית פורצת-דרך במערכת החינוך הישראלית, שהיא רב-לשונית ורב-תרבותית 'דה פאקטו'. הלימודים בתוכנית אינם 'עוד מאותו הדבר' שנלמד כבר בלימודי התואר הראשון. הם בוחנים את מעשה ההוראה ואת תהליכי הלמידה שעובר הסטודנט, תוך פיתוח מודעות רב-תרבותית וחשיבה העולה מתוך עשייתו כמורה - על מנת לכונן קשר מוצק בין התאוריה לבין מעשה ההוראה. הלמידה מלווה בהתייחסות למחקר בחינוך כחלק אינטגרלי מההוראה, וכבסיס להמשך ההתפתחות של המורה לאורך חייו המקצועיים.

את התוכנית בנה צוות מוביל במכללת לוינסקי, בליווי פרופסור עילית אולשטיין, המשמשת יועצת אקדמית לתוכנית וגם חברת סגל בה. עיצבנו אותה תוך מחשבה על המשותף לכלל מורי השפות במערכת החינוך הישראלית: מורים לעברית כשפת אם וכשפה שנייה, מורים לערבית כשפת אם וכשפה שנייה, מורים לאנגלית כשפה זרה, וכן מורים לשפות נוספות. שיתוף בין-לשוני ובין-תרבותי זה הוא ייחודי בישראל לתוכניתנו, המעמידה במרכז תפיסתה שלושה עקרונות: שיתוף בין לימודי שפת-אם ושפות אחרות מתוך ראיית הרכיבים המשותפים בלמידה-הוראה של שפות; תפיסת השפה כחלק אינטגרלי מחברה ומתרבות; ואמונה כי רב-תרבותיות עומדת בבסיסה של חברה פלורליסטית ודמוקרטית.

התוכנית משקפת את המציאות הישראלית הייחודית, שהיא היום רב-לשונית ורב-תרבותית. הנחתנו היא כי במציאות כזאת מורי השפה מהווים קבוצה השותפה לתחום הדעת ולגישה הרואה בשפה גורם בונה ומתווך בכל הקשר חברתי ותרבותי, ובראש וראשונה - בתחום החינוך. לפיכך התוכנית שמה דגש על מערכת יחסי הגומלין בין השפות והתרבויות השונות ומעמידה במרכז לימודים משותפים לכל ההתמחויות שהיא כוללת.

ד"ר אילנה אלקד-להמן היא מרצה לספרות ומרכזת התוכנית לתואר שני 'חינוך לשוני בחברה רב תרבותית' במכללת לוינסקי, תל אביב.

מבנה התוכנית ומטרותיה

היסוד המארגן של הקורסים השונים בהם 'שאלות-על' המהוות בסיס לכל קורס, כמו, למשל: כיצד שפה בונה ומייצגת את ההקשר החברתי-תרבותי והמקצועי-חינוכי של המשתתפים בעשייה החינוכית? כיצד שפה, חברה ותרבות קשורים ביניהם? בנוסף, בקורסים השונים עולים מושגים משותפים, כגון שפה-חברה-תרבות, רב-תרבותיות, דיאלוגיות בחברה, תפיסת העצמי' ותפיסת ה'אחר', פרספקטיבות שונות, ריבוי זוויות ראייה ועוד.

התוכנית מבקשת להדגיש את הלימודים המשותפים של מורי השפות כבסיס לראייה רחבה של מקום השפה בחברה, וכתשתית לפעולה משותפת של מורי השפות במערך הבית-ספרי. אנו רואים בשפה כלי מרכזי בחיים האישיים והמקצועיים. שימוש יעיל בכלי זה עשוי לסייע בתהליכי הוראה ולמידה בכיתה הרב-תרבותית, בפיתוח תוכניות לימודים ופרויקטים בית ספריים בתחומי אוריינות ורב-תרבותיות, בפתרון בעיות אישיות ובית-ספריות, בהבנת ה'אחר' ובהצגה הולמת של עצמנו בנסיבות שונות.

מטרות התוכנית:

- לאפשר למורי השפות השונות בבית הספר הישראלי לפתח גישה רב-לשונית כעמדה (stance) וכדרך המאפיינת את עבודתם ומהווה בסיס מקצועי להתפתחות מקצועית לאורך החיים.
- לאפשר לסטודנטים הלומדים בתוכנית לבחון את תפיסת הרב-תרבותיות בחברה ובבית הספר ואת השלכתה על הזהות האישית ועל ההתפתחות הלשונית, האוריינית והחברתית של עצמם ושל תלמידיהם.
- לפתח את הסטודנטים הלומדים בתוכנית כמתכנני תוכניות לימודים וכמורים-חוקרים במרחב המקצועי שלהם, בכיתה, בבית הספר ובקהילה.
- לאפשר לסטודנטים בתוכנית לפתח כישורים שיאפשרו להם לטפח בבית הספר גישה פלורליסטית ורב-תרבותית.
- לפתח אצל הסטודנטים מודעות לשונית אישית, חברתית ותרבותית ולצייד אותם בכלים המאפשרים שימוש בשפה לעבודה עם תלמידים בעלי צרכים מיוחדים.

מבנה תוכנית הלימודים:

הלימודים מתקיימים במשך יומיים בשבוע, יום ב' במשך כל היום, ויום ד' משעה 14.00 ואילך, במשך שנתיים לפחות. היקף הלימודים הוא 25 שעות שנתיות (50 שעות סמסטריאליות). התוכנית מורכבת מארבעה מקבצי לימודים: מקבץ ייחודי לשפת ההתמחות (עברית, ערבית, אנגלית ושפה נוספת, כרגע - ספרדית). מקבץ שני - לימודי שפה משותפים למורי כל השפות. מקבץ שלישי - לימודי שיטות מחקר בחינוך ומקבץ רביעי - לימודי תשתית מתקדמים בחינוך. בחלק מהקורסים הלמידה נעשית בלמידה מרחוק. ממקבץ לימודי שיטות המחקר הסטודנט בוחר בלימודים בהיקף של 8 שעות סמסטריאליות. לימודי המחקר הכמותי והמחקר האתנוגרפי הם לימודי חובה. בנוסף, בפני הסטודנט עומדת הבחירה בין חקר השיח, המחקר הנרטיווי, מחקר פעולה בחינוך ועוד.

1. שמות כל הקורסים שיצינו - להדגמה בלבד, ממבחר הקורסים בתוכנית. מדי שנה עשויים לחול שינויים מסוימים.

ממקבץ לימודי החינוך הסטודנט בוחר לימודים בהיקף של 8 שעות סמסטריאליות. חלק מנושאי הקורסים: 1: חקר המוח - השתמעויות להוראה וללימדה; מיגדר וחינוך; אידאולוגיה, ביקורת וחינוך; דילמות בחינוך לערכים; סוגיות תרבותיות בחברה הישראלית; מנהיגות בחינוך.

ממקבץ לימודי השפה המשותפים הסטודנט לומד 22 שעות סמסטריאליות. הלימודים כוללים שלושה תחומים, והסטודנט לומד קורסים מכל אחד מהם: היבטים התפתחותיים בשפה (למידת שפה בגיל הרך; היבטים התפתחותיים ברכישת שפה; בלשנות שימושית ותרומתה להוראת שפה); שפה בהקשרים חינוכיים שונים (שפה ואינטרנט; מדיניות לשונית בישראל; שיח מוסדי; תהליכי הבניית ידע באמצעות השפה; שוני והבדלים אינדיווידואליים בחינוך לשוני; מילונים לצרכים מיוחדים); וחברה ורב-תרבותיות (זהות תרבותי, חברה ושפה; שפה, ספרות תרבות; לשונותיה של מלחמה והחינוך לשלום - עיונים בספרות; אטימולוגיות ואטיולוגיות בספרות ילדים).

כמו-כן כל סטודנט בוחר סמינריון אחד בחינוך (הנושאים הם: רב תרבותיות ורב-לשוניות, היבטים חינוכיים ואורייניים; או: חקר השיח וההקשר בחינוך הלשוני).

במקבץ הייחודי לשפת ההתמחות ניתן מגוון שיעורים וכן סמינריון בכל אחת מההתמחויות. למשל, באנגלית: רכישת שפה שנייה (סמינריון); היבטים של תהליכי קריאה וכתובה באנגלית כשפה זרה; בעברית: הבדלים טקסטואליים בין-תרבותיים (סמינריון); קווי יסוד לניתוח השיח הכתוב בעברית החדשה; בערבית: השירה הערבית המודרנית (סמינריון); השתקפות הלשון, החברה והתרבות הערבית באינטרנט.

עבודת הגמר של הסטודנטים בתוכנית היא פרויקט מחקרי/יישומי. לכל סטודנט מנחה לעבודה, ובנוסף הוא משתתף בסדנת פרויקט שבה מלווה אותו צוות מנחות ועמיתים בתהליכי חשיבה, תכנון ופיתוח של הפרויקט. הסטודנט בוחר את נושא הפרויקט ואת המרצה שהוא מבקש כמנחה לעבודתו.

להלן מבחר מצומצם מנושאי פרויקטים שבוצעו בשלוש השנים, שבה לתוכנית יש כבר בוגרים:

- סיפוריהם של בני נוער עולים ממדינות חבר העמים: זהות והשתלבות
- סגנונות כתיבה של ילדים מרקע חברתי-תרבותי שונה
- פיתוח והערכה של תוכנית לשיפור עמדותיהם של תלמידי בית הספר היסודי כלפי החברה הערבית ותרבותה
- התמודדות עם מטלות בהבנת הנקרא בקרב ילדים ממיצב חברתי-כלכלי נמוך
- באה מאהבה - מניעים להגירה ודפוסי קליטה לשונית חברתית בקרב תיירות המגיעות לישראל בעקבות אהבה לבן זוגן
- התפתחות תוכנית הלימודים בלשון עברית בבתי הספר היסודיים בישראל בחמישים השנה האחרונות ראייה ביקורתית
- מאפייני התפתחות בלמידה ובהוראה בעקבות תוכנית התערבות בהוראת האנגלית אצל תלמידים יהודים וערבים בכיתות ח' בעיר דו-לאומית
- הערכים הגלומים בספרות ילדים לגיל הרך, כפי שהם באים לידי ביטוי בבית הספר ובגן במגזר היהודי-חילוני ובמגזר הערבי-מוסלמי
- תפיסה חינוכית של אנשי חינוך מובילים בשני בתי ספר יסודיים, דתי וחילוני, בקליטת העולים מאתיופיה

2. רשימה חלקית, הכוללת חברי סגל קבועים בתוכנית ומרצים אורחים. המרצים האורחים עשויים להשתנות.

- המודל המנטלי 'על פעולה' של מורים לאנגלית ומידת הלימתו לתוכנית הלימודים החדשה באנגלית (2001)

סגל המורים, מגוון הלומדים ותנאי הקבלה

סגל ההוראה בתוכנית:²

פרופסור עילית אולשטיין (יועצת אקדמית ומרצה), ד"ר אילנה אלקד-להמן (מרכזת התוכנית), ד"ר מירי ברוך, ד"ר רינה ברקול, ד"ר קרול גולדפוס, ד"ר מירי הורביץ בת משה, ד"ר רבקה הלל לביאן, ד"ר נילי מור, ד"ר ברוריה מרגולין, ד"ר ניצה מעוז, ד"ר נאסר בסל, ד"ר שושנה סיטון, ד"ר חנה עזר, פרופסור מאיה פרוכטמן, ד"ר פנינה פרי, ד"ר רחל פרנקל-מדן, פרופסור עירית קופפרברג, ד"ר יעל קציר, ד"ר רחל שגב-מילר, ד"ר חיים שטרן, ד"ר רחל שגיא, ד"ר שרה שמעוני, ד"ר רפי שיניאק.

הלומדים:

אוכלוסיית הלומדים בתוכנית היא רב-לשונית ורב-תרבותית, וכוללת מורות ומורים בני שלושים ומעלה, בוגרי אוניברסיטאות ובוגרי מכללות לחינוך. הלומדים הם סטודנטיות וסטודנטים חילוניים ודתיים, יהודים וערבים מכל רחבי ישראל, המלמדים בבתי ספר תיכוניים, חטיבות ביניים, בתי ספר יסודיים ובאולפנים לעברית. המפגש עם עמיתים מרחבי הארץ, המלמדים את מקצועות השפה מסיבות חינוכיות מגוונות כל-כך, מהווה חלק מעשיר ומרתק בתהליך הלמידה, וכפי שכתבה אחת הסטודנטיות: 'התוכנית [היא] בעלת ערך עבורי דווקא אחרי שנים במקצוע ההוראה. [זוהי] הזדמנות 'לעשות חושבים' ו'לעלות כיתה'. תענוג להעמיק בתחום חי וגורלי כל-כך... במיוחד אני אוהבת את המפגש הבין-תרבותי המרתק שלנו, המורים לעברית, לערבית, לאנגלית ולספרדית'. וסטודנטים אחרים כתבו: 'התוכנית סחפה אותי לעולם של רב-תרבותיות'; 'הלימודים "פתחו לי את הראש" למה שהשתנה מאז סיימתי את לימודי ה.ב.א. שלי, לפני שנים רבות. פשוט "קפצתי" לתוך עולם אינטלקטואלי [חדש]'; 'הגעתי לתובנות לגבי עבודתי'; 'התוכנית מסודרת ומאורגנת, יש חוט מקשר בין כל הקורסים. המרצים מפגינים ידע ובקיאיות ומלמדים באופן ברור ומעניין מאוד. המודעות שלי לנושא רב-תרבותיות מאוד עלתה. גיליתי שיש לי עוד הרבה על מה לעבוד'.

תנאי הקבלה:

התוכנית מיועדת לבעלי תואר ראשון ותעודת הוראה בלשון עברית, אנגלית, ערבית, ספרות או בלשנות שימושית. בעלי תעודת הוראה ו/או תואר בהוראת שפה אחרת יוזמנו למפגש, כדי לברר אפשרות של שילובם בתוכנית. ציון גמר ממוצע נדרש של לימודי התואר הראשון הוא 80 לפחות. כמו-כן מהמועמדים ללימודים נדרשים ותק בהוראה של שלוש שנים לפחות, שני מכתבי המלצה עדכניים ורלוונטיים, וכן עמידה בפני ועדת קבלה. מהמתקבלים לתוכנית מצופה יכולת קריאה טובה באנגלית, ושליטה בשימוש במחשב.

שכר הלימוד:

הלימודים התוכנית הם בְּעֵלֹת זֶהָ לשכר הלימוד האוניברסיטאי לתואר השני, 100% לכל אחת משתי שנות הלימוד (שיעור 100% נקבע על-ידי האוצר ומשרד החינוך, ועומד כעת על כ-12,000 ש"ח בשנה).

המעוניינים במידע נוסף יוכלו לפנות אל מזכירות התוכנית: med@levinsky.ac.il או לטלפון: 03-690-690-1